

İNSANIN GELİŞİM ÇAĞLARI VE EĞİTİM

Doç. Dr. Halil EKŞİ

Marmara Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi

Gelişim psikolojisi, doğumundan ölümüne kadar insanda meydana gelen fiziksel, psikolojik, bilişsel ve davranışsal değişimleri inceleyen bir psikoloji alanıdır. Gelişim psikolojisi, eğitim psikolojisinin yararlandığı temel alanlardan biridir; çünkü, öğrencinin içinde bulunduğu dönemin gelişim özelliklerini bilmek, eğitim sürecindeki verimin artmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, eğitim psikolojisi açısından gelişim kavram ve ilkelerinin, gelişimi etkileyen temel etmenlerin, gelişim dönemlerinin, bilişsel gelişim, ahlak gelişimi, psiko-seksüel gelişim ve psiko-sosyal gelişimin bilinmesi oldukça önem taşımaktadır.

A- GELİŞİM ÇAĞLARI VE GELİŞİM GÖREVLERİ

İnsanın gelişim çağlarını genel olarak incelediğimizde, ana başlıklar olarak karşımıza şu dönemler çıkmaktadır:

- (i) Bebeklik Dönemi
- (ii) İlk çocukluk (Okul Öncesi) Dönemi
- (iii) Son Çocukluk (Okul) Dönemi
- (iv) Ergenlik Dönemi
- (v) Genç (İlk) Yetişkinlik Dönemi
- (vi) Orta Yetişkinlik Dönemi ve
- (vii) İleri Yetişkinlik Dönemi.

Her dönemde bireyin gerçekleştirmesi gerekenler birbirinden farklıdır.

Bebeklik döneminde, yürüme ve konuşma;

İlk çocuklukta beden artıklarının atılmasını kontrol etmeyi öğrenme, cinsiyet farklılıklarını ve cinsiyetini teşhir etmemeyi öğrenme, yemek yeme, kendi kendine giyinme, yüzünü yıkama gibi öz-bakım becerilerini kazanma;

Son çocuklukta, okuma, yazma, aritmetikle ilgili üç temel beceriyi geliştirme, kişisel bağımsızlık, kendi başına karar alma, sorumluluk yüklenme;

Ergenlikte, cinsiyet rollerini üstlenebilme, bir değerler sistemi ve ahlak sistemi edinme;

Genç yetişkinlikte eş seçme, bir işe girme, vatandaşlık sorumluluklarını üstlenme;

Orta yetişkinlikte, ekonomik bir yaşam standardı kurma ve sürdürme, eşiyile bütünlük sağlama, üreticiliğinin en üst noktasına erişme;

İleri yetişkinlikte, azalan fiziksel güç ve sağlığına uyum yapma, emeklilik ve azalan gelire uyum sağlama ile ölüm gerçeğiyle yüzleşme gibi gelişim görevlerini sayabiliriz.

Her öğretmen/öğretmen adayı, gelişim dönemlerinin bu ihtiyaçlarının farkında olmalı ve eğitim faaliyetlerini ona göre gerçekleştirmelidir.

B- ÖĞRENCİYE GÖRELİK

Bu çerçevede gündemimize almamız gereken önemli hususlardan biri de eğitimin temel ilkelerinden biri olan “öğrenciye görelilik” olduğudur. Bu ilke de gelişim çağlarının insanı muktedir kıldığı yeterlilikleri kapsamlı olarak bilmemiz gerekliliğini desteklemektedir. Örneğin eğer okul çocuklarının eğitimiyle ilgileniyorsak bu ilke ile çocukların minyatür yetişkinler olmayıp, kendilerine özgü gelişim özellikleri taşıyan bireyler olduğunun bilmemiz gerekir.

Eskiden, birer yetişkin olan her eğitici, kendini, duygu ve düşünceleri doğrultusunda, bunların doğru ya da yanlış olabileceğine bakmaksızın, hareket etmekte özgür kabul ediyordu. Bu düşünüş, on sekizinci yüzyıla kadar sürdü. Bu noktaya *Emil* adlı eğitim kitabında değinen J. J. Rousseau (1712-1778), “Ben, eski eğitimin yaptığı gibi, çocuğa adam gözüyle bakmayacağım; her şeyden önce, adam olmadan evvel, çocuğun ne olduğunu düşüneceğim.” demişti. Bu düşünüş, bilimlerin ilerlemesi ve özellikle çocuk psikolojisinin gelişmesiyle günümüze kadar kuvvetlenerek gelmiştir.

İlköğretim çağı çocuğu açısından öğrenciye görelilik ilkesi, (i) eğitimi öğrencilerin buldukları gelişim düzeyine uygun olarak düzenlemeyi, (ii) onlara saygı göstermeyi, (iii) ona uygun hareket etmeyi de içine alır. Özellikle, öğretimin öğelerini oluşturan çevre araç ve gereçleri ya da eğitim ortamı ve öğretim programı, öğrenciye görelilik ilkesine göre biçim alır, hatta okulun yerleşimi ve örgütü bile bununla ilgilidir.

Öğrenciye görelilik ilkesi;

- a. Öğretimin öğrenciye uygun olarak yürütülmesi,
- b. Öğrencinin öğrenmesini engelleyen durumların gözlenmesi ve giderilmeye çalışılması,
- c. Öğrencinin öğrenme stiline ve çoklu zeka alanının tanınması, öğretimin bu özelliklere göre ayarlanması,
- d. Öğrencinin özel yeteneklerinin ortaya çıkarılması ve geliştirilmeye çalışılması,
- e. Kimi zaman öğrencilerin düzeylerinin belirlenip seviye grupları oluşturulması ve bu grupların faaliyetlerde dikkate alınması,
- f. Öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarının sınıf içi ve sınıf dışı çalışmalarda göz önünde bulundurulması,

g. Öğrencilerin kişisel sorunlarıyla ilgilenilmesi ve bunlar için çözüm yolları aranması,

h. Derslerin öğrencilerin aktif katılımını sağlayacak biçimde düzenlenmesi gibi hususları kapsamaktadır.

C- DEĞERLER EĞİTİMİ

Eğitimin hangi çağı olursa olsun, öğretmenlerin/öğretmen adaylarını sahip olması gereken temel yeterlilik alanlarından bir de değerler eğitimidir. Sorumluluk, saygı, adalet, özgürlük ve benzeri temel insanî değerlerin kazandırılması, toplumun okuldan beklentileri arasında yer almaktadır. Özellikle gençler arasında madde kullanımı, suç işleme, şiddet, zorbalık ve benzeri kendine ve başkalarına zarar verici eylemlerin artması bunu daha da önemli hale getirmektedir. Temel değerlerin kazandırılması hem eğitim felsefesi hem de okulların misyonu temeline dayanmaktadır.

Değerler eğitimi, öğrencilerin sorumluluklarını taşıyabilecekleri makul seçimler yapabilmelerine imkân sağlayan (i) bilgi, (ii) beceri ve (iii) yeteneklerinin geliştirilmesi demektir. Başka bir ifadeyle, çeşitli programlar aracılığıyla, yetişen yeni nesle temel insanî değerleri (i) kazandırma (ii) onlara karşı duyarlılık oluşturma ve (iii) onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olma gayretlerinin ortak adıdır.

Bundan dolayı, değerler eğitimi ayrı bir müfredat değil, tam aksine okulun bütün programlarına nüfuz etmesi gereken çalışmaların adıdır. Değerler eğitimi, okul yaşamının bir parçası olmayı hedeflemelidir. Okulun olumlu değerlerinin pekiştirildiği, modellendiği ve uygulandığı bir mekân olabilmesi gerekir.

Öğretmenlerden bu çerçevede

- (i) Model ve yol gösterici olmaları,
- (ii) Sınıfta ahlâkî bir topluluk bilinci oluşturmaları,
- (iii) Ahlâk temelli disiplin yöntemleri kullanmaları,
- (iv) Demokratik sınıf atmosferi sağlamaları,
- (v) İşbirlikli öğrenme yöntemleri kullanmaları,
- (vi) Ahlâkî tezahürleri desteklemeleri,
- (vii) Şiddet içermeyen sorun çözme becerilerini kullanmaları ve benzeri görevleri yerine getirmeleri beklenmektedir.

Özetlersek, her gelişim çağının belli ihtiyaçları vardır, bu ihtiyaçların gerektirdiği biçimde ve zamanda karşılanması gerekir. Aksi takdirde bireyde daha sonra telafi edilmesi çok güç olan sorunlar meydana gelebilir. Bu nedenle, gelişim psikolojisini bilmek bütün insanlar için, özellikle de eğitimciler için önemli görülmektedir.